

ราตรีเดียว

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

เทศน์เช้า วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๔

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ของเรา ผู้มีราตรีเดียว เห็นไหม ผู้มีราตรีเดียวไม่มีความทุกข์ ราตรีหนึ่งมันล่องไป ๆ เป็นราตรีเดียว แต่เพราะเราเป็นผู้ที่มีราตรี มีนับประทับนับซ้อนเข้าไปไง พอนับวันนับคืนเข้าไปมันก็เป็นวัน เป็นเดือน เป็นปี ผู้มีราตรีเดียวนี้วันคืนล่องไป ๆ มันเป็นวันคืนล่องไป มันเป็นปัจจุบัน ธรรมตลอดไป แต่เรามันไม่ใช่ราตรีเดียว เรานับซ้อนกัน ๆ มันถึงเป็นวัน เป็นเดือน เป็นปี มันเลยมีอดีต มีอนาคต คนที่มีอดีตอนาคตก็ต้องทำเพื่ออดีตเพื่ออนาคต สะสมไว้เพื่อเรา ทำไว้เพื่อเรา

แต่ผู้มีราตรีเดียว เห็นไหม ปัจจุบันธรรม หายใจเข้าไม่หายใจออกมันก็ตาย หายใจออกเยอะ ๆ มันก็ตาย พอมันตายแล้วนี่สรรพสิ่งนั้นมันเป็นสมบัติของโลกเขา เรามาอาศัยโลกเขาอยู่ แล้วเราก็ไปตามประสาโลกเขา มันวางไว้ตามความเป็นจริงตั้งแต่วันที่ว่า ก่อนจะเป็นผู้มีราตรีเดียว นี่มันต้องชำระกิเลสออกไปจากใจ ความชำระกิเลสออกไปจากใจ ไม่มีอดีตอนาคตในหัวใจนั้น ในหัวใจนั้นจะมีความสุขของใจดวงนั้นตลอดไป

แต่เพราะใจของเราเป็นผู้ที่ซับซ้อน เห็นไหม เพราะมีกิเลสอยู่ทำให้ซับซ้อน เพราะใจเราซับซ้อนมันถึงนับวันนับเดือนนับปี นับวันนับเดือนนับปีมันก็พับเข้าไป ๆ ซับซ้อนเข้าไปในหัวใจเท่านั้น พอซับซ้อนเข้าไปในหัวใจมันก็เป็นอดีตอนาคตขึ้นมา ความสุขความทุกข์มันเกิดขึ้นอยู่ตรงนั้นเพราะความคาดหวัง หวังอดีตหวังอนาคตเพื่อจะให้มาลบล้างปัจจุบัน ลืมเลือนปัจจุบันไปตลอดเวลา

มันตรงกันข้ามกัน ถ้าผู้ที่มีธรรมนั้นเขาจะแก้ชำระกันตรงที่ปัจจุบันธรรมนั้น กิเลสนี้ชำระด้วยปัจจุบัน ถ้าอ้อ...ตรงนี้แล้วมันสลัดเดี๋ยวนี้ มันทิ้งเดี๋ยวนี้ มันปล่อยวางเดี๋ยวนี้ มันสิ้นสุดกัน กระบวนการเดี๋ยวนี้ แต่ชีวิตนั้นเห็นไหม ผู้มีราตรีเดียวมันจะไม่นับซับซ้อนแล้ว มันจะมีแต่

ปัจจุบัน อยู่กับปัจจุบันนั้น อยู่กับวันนั้น ๆ วันนั้นวันเดียว วันนั้นวันเดียวแล้ววันอื่นนั้นมันมาเอง โดยธรรมชาติของมัน ผู้มีปัจจุบันธรรมอยู่ในหัวใจนั้นมันจะมีความสุข

แต่เราไม่มีปัจจุบันในหัวใจเลย เราคิดแล้วนี่ เห็นไหม จะต้องเป็นอดีตเป็นอนาคตไปตลอดหวังแต่คาดการณ์ไปอนาคตตลอดเลย แล้วนี่เพราะหวังคาดการณ์ไปอนาคตมันถึงได้หลบเลียงมาจากภายใน ภายในมันหลบเลียง มันซบซ้อนมาภายในนี้ มันหลบเลียงมาจากภายในแล้วมันก็ทำให้ข้างนอกนี้ซบซ้อนออกไป พอข้างนอกซบซ้อนออกไปแล้วเราก็อ้างตามไป เห็นไหม ตัณหานี้มันหลอกเรา หลอกให้เราวิ่งเต้นแผ่นกระโดดไปตามธรรมชาติของมัน แล้วชีวิตนี้ก็มีแต่ความเร่าร้อนไป พยายามจะหาความสุขให้ใจตัวเองไป

พยายามแสวงหาความสุขให้ใจตัวเอง แต่แสวงหาความสุขได้มาเป็นความสุข ได้แต่ความเร่าร้อนมาเป็นความพอใจของตัวเอง มันเป็นความค้นหา มันปิดบังใจไว้ไม่ให้เห็นว่าสิ่งนั้นเป็นโทษ สิ่งนั้นไม่ได้เป็นโทษสำหรับผู้ที่มีราตรีเดียว สิ่งนั้นเป็นปัจจัยเครื่องอยู่อาศัย สิ่งที่เป็นเครื่องอยู่อาศัยมันไม่เป็นโทษ แต่สิ่งที่เป็นโทษกับเราเพราะเราหวัง เครื่องอยู่อาศัยมันก็อยู่อาศัยของมันได้อยู่แล้ว

แต่นี้หวังเป็นที่พึ่ง เห็นไหม มันไม่เป็นที่พึ่งได้จริงหรอก พระรัตนตรัยเท่านั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะเป็นที่พึ่งของใจเท่านั้น สิ่งนี้ไม่ใช่เป็นที่พึ่งของใจ มันเป็นที่อาศัยของร่างกายที่ดำรงชีวิตไปเท่านั้นเอง สมบัติของโลกเป็นแบบนั้น เป็นที่อยู่อาศัยต่อไป แต่บุญกุศลเป็นสมบัติของใจ บุญกุศลการแสวงหา การสละออกมันสละออกไม่ได้ เพราะมันมีการยึดเหนี่ยวอยู่ ความยึดเหนี่ยวของใจมันจะยึดเหนี่ยวของมันไว้ มันไม่ยอมสละออก

ความสละออกนี้เพราะอะไร? เพราะความซบซ้อนของใจมันหวังไว้ มันคาดไว้แล้วมันจะสะสมของมัน นี่พอข้างในมันติด มันก็ติดมา ติดเพราะตัวนี้ตัวธาตุรู้มันติดก่อน ตัวธาตุรู้มันติดมันก็ผ่านออกมาจากขันธุ์ มันก็ติดในขันธุ์ สังขารปรุงแต่งขึ้นไปมันก็คาดหมายเข้าไป จะทำอย่างนั้น จะเก็บสะสมอย่างนั้น จะเป็นอย่างนั้นไป นี่สะสมออกมาเท่านั้นนะ มันก็เป็นขันธุ์ เป็นอารมณ์ความรู้สึก ความรู้สึกมันเป็นการกระทำออกมา

นี่มันติดจากภายใน ถึงต้องย้อนกลับทวนกระแส ธรรมะนี่คือการทวนกระแสกลับเข้าไป ในหัวใจ ถ้าเข้าไปชำระสิ่งนั้นสงบได้ สงบตัวลงแล้วความสุขเกิดขึ้นจากภายในก่อน ถ้าภายใน เกิดจากความสุขขึ้นมา เห็นไหม มันเห็นความสุข คุณค่าของความสุข หินทับหญ้าไว้ก็เป็น ความสุขส่วนหนึ่ง หินทับหญ้าไว้มันก็ให้เรามีโอกาสได้ประพฤติปฏิบัติ ได้มีการกระทำของเรา ขึ้นมาอย่างหนึ่ง

ถ้าไม่หินทับหญ้าไว้เลยนี่ มันคิดออกไปแล้วมันก็ว่าทำไมเราขยับยังตัวเองไม่ได้ เราขยับยัง ตัวเองไม่ได้เพราะว่าเราไม่สามารถทำความสงบของใจได้ ถ้าทำความสงบของใจได้เราเริ่มขยับยัง ตัวเองได้ ถ้าเริ่มขยับยังตัวเอง เห็นไหม ความขยับยังตัวเองไว้ ๆ จนกว่ามันมีฐานของมัน นี่ฐานควร แก่การงาน มันถึงจะเป็นวิปัสสนาญาณขึ้นมา ถ้ามันเป็นวิปัสสนาญาณขึ้นมา สิ่งนั้นมันถึงแก้ไข กิเลสของเราได้ แต่ตอนนี้เราแก้ไขกิเลสทั้งที่ว่ามันเป็นกิเลสอยู่เห็นไหม

นี่เริ่มต้นวิปัสสนา เริ่มต้นทำกันที่ว่าเราแก้ไขกิเลสแล้ว ๆ นี่มันจับปลัดจับผลู มันขยำทั้ง ความดีความชั่วเป็นอันเดียวกัน แล้วก็ขยำรวมกันไป มันเลยจับปนเปกันไปจนไม่มีความรู้ แยกแยะออกว่าอันใดเป็นโลกียะ อันใดเป็นโลกุตตระ แต่ความเริ่มต้นใหม่มันก็ต้องเริ่มต้นการ กระทำขึ้นมาก่อน มันจะเป็นโลกียะมาตลอด จะทำอย่างไรเป็นโลกียะอยู่ โลกียะแต่มันเป็นปัญญา อบรมสมาธิ มันเป็นความปล่อยวางได้

ถ้ามันความปล่อยวางได้ อย่างนั้นนะมันไม่ประมาท มันทำต่อเนื่องต่อไป ความต่อเนื่อง ต่อไปเป็นปัจจุบันต่อไป ไม่คาดคิดคาดอนาคต ถ้าไม่มีความต่อเนื่องนี้ มันจะคาดคิดอนาคต คาดหมายไปเลยว่าสิ่งนั้นจะเป็นความจริง สิ่งนั้นจะเป็นคาดหมาย เป็นผลประโยชน์ของเรา นี่มัน ชับซ้อนใจ ใจมันซับซ้อนเข้าไป มันก็เคลื่อนตรงนี้ไง

ความเคลื่อนของใจ ใจมันเคลื่อนแล้วนี่ แล้วมันจะเป็นปัจจุบันที่ไหน มันเคลื่อนจาก ภายใน ภายในมันเคลื่อนขึ้นไปมันก็หมุนเวียน มันจะหมุนเวียนไปหมดเลย มันยากมันยากตรงนี้ ยากเพราะตรงกิเลสภายในนี้ มันขยับตัวเองภายใน พอขยับตัวเองภายในนี้ศูนย์มันขยับ พอศูนย์ มันขยับทุกอย่างจะขยับตามหมดเลย พอขยับตามไปนี่มันจะไม่เป็นปัจจุบันธรรม ๆ ถึงต้อง

พยายามทำบ่อยครั้งเช้า พยายามทำความสงบของใจเข้ามาบ่อยครั้งเช้า ๆ ๆ แล้วพยายามสร้างศูนย์
นี้ จนกว่าฐานมันไม่เคลื่อนไถ

ถ้าฐานไม่เคลื่อนไถนั้นนะ ตรงนั้นนะเป็นที่อยู่ของอวิชชา อวิชชาตั้งอยู่ตรงความรู้ของใจ
สิ่งที่ใจรับรู้สิ่งนั้น เห็นไหม ผู้มีราตรีเดียวมันมีราตรีเดียวตรงนี้ เพราะมันไม่สะสมไปอดีตอนาคต
มันตั้งมันอยู่ในธรรมชาติของมัน มันรับรู้สภาวะปัจจุบันของมันแล้วเป็นผู้มีราตรีเดียว แต่เรา
จับช้อนมันไม่ใช่ราตรีเดียว มันคาดหมายไป มันเคลื่อนตรงนี้ ตรงนี้เป็นเคลื่อนมันก็เคลื่อนหมด

ความเคลื่อนหมด เห็นไหม เราต้องพยายามแก้ไขมัน ความแก้ไขคือพยายามทำความสงบ
ของใจ ใจจะสงบเข้ามาได้ ๆ ความสงบของใจสงบเข้ามา ๆ ความสงบเข้ามานั้นนะ พอมันตั้งมัน
ขึ้นมา ความสุขเกิดขึ้น หินทับหญ้านี้มีความสุขมาก ๆ แต่ความสุขอย่างนั้นเป็นความสุขที่เรา
เผชิญในปัจจุบันธรรม แต่ยังไม่มีการเห็นความสุขที่ว่ากิเลสมันขาดออกไปจากใจ ถ้า
กิเลสมันขาดออกไปจากใจ ความสุขจะมีมหาศาลมากกว่านั้น

ความสุขมหาศาลมากกว่านั้นเพราะอะไร? เพราะว่ามันละความพะรุงพะรังของใจ แต่ความ
สงบเฉย ๆ นี่มันหินทับหญ้าไว้ ความสงบเฉย ๆ มันเหมือนกับเราความสกปรกถ้าเข้าได้พรมไว้
มันมีความสงบ มันมีความนิ่งอยู่ แต่ความสกปรกในใต้พรมนั้นมันมีพวกฝุ่น พวกฝอย พวกสิ่ง
สกปรกโสมมอยู่ในนั้น

อันนี้ก็เหมือนกัน ความสว่างความเปลี่ยวของใจ สัญญาอารมณ์นี้มันว่าง มันเว้งว่าง มัน
เป็นความเว้งว่างนี้มันพอใจของมัน อันนี้เป็นหินทับหญ้าไว้ แต่ถ้ามันขาดออกไปนะ ใจมันขาด
กิเลสมันขาดออกไป มันจะเว้งว่างกว่านั้น มันจะละเอียดอ่อนกว่านั้น เพราะอะไร? เพราะมันความ
สงบของใจด้วย มันความพะรุงพะรังของใจหลุดออกไปด้วย

นี่มันถึงเป็นสิ่งที่ว่าเป็นปัญญาของโลกุตตระ สิ่งที่เป็นโลกุตตระขึ้นมา มันถึงจะไปชำระ
ที่ว่าเป็นผู้ที่มามีราตรีเดียวได้ ถ้าปัญญาอย่างนี้เกิดขึ้น ผู้มีราตรีเดียวมันจะเป็นสมบัติของเรา ถ้า
ปัญญาอย่างนี้ไม่เกิดขึ้น เราจะเป็นผู้มีราตรีเดียวไม่ได้เลย มันจะเคลื่อนของมันไปตลอด มันจะ

เคลื่อนของมันไป ไหวของมันไป แล้วความเคลื่อนของมันไป เห็นใหม่ เคลื่อนจากภายในเราไม่รู้
เนื้อรู้ตัวนะ

นี่ก็เลสมันปิดตาสัตว์โลกมันปิดตาอย่างนี้ ปิดตาตรงที่ว่าเคลื่อนจากภายในไม่รู้ แต่เคลื่อน
จากเข็มนาฬิกาเคลื่อนไปเรารู้ เห็นใหม่ เป็นชั่วโมง เป็นนาที เป็นวัน เป็นเดือนนี้ เราเคลื่อนไป เรา
ก็นับไป ๆ นาฬิกามันเป็นนาฬิกา ปฏิทินมันเป็นปฏิทิน แต่ชีวิตคือเรา ปฏิทินไม่ใช่ชีวิตนะ เป็น
มนุษย์สร้างขึ้นมา วัตถุภายนอกเป็นสิ่งที่เราสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นการบอกป้ายหมายเวลาเท่านั้น แต่
เราไปติดสิ่งนั้น คอยนับวันนับเดือนนับปี แต่ไม่ได้มองหัวใจของตัว

แต่ถ้าเข้ามาถึงใจของตัวเอง จับใจของตัวเองสงบเสงี่ยมได้ ใจของตัวเองเป็นผู้ตั้งมั่นได้ นี้
กาลเวลานั้นเป็นปัจจัยเครื่องอยู่อาศัยเหมือนกัน เป็นเครื่องบอกกล่าวเวลา เป็นสมมุติสื่อ
ความหมายกันไป มันเป็นสิ่งที่เก้อ ๆ เงิน ๆ อยู่ข้างนอก หัวใจมันพ่นออกไป หัวใจมันปล่อยาง
ได้หมด หัวใจไม่เกี่ยวกับสิ่งนั้น นั่นนะมันถึงไม่เกาะเกี่ยวกัน มันถึงเป็นปัจจุบันได้ตลอดไป เวลา
เคลื่อนไปก็บอกกันเป็นเวลาเคลื่อนไป รับรู้กันเป็นความเคลื่อนไปของเวลา แต่ใจไม่เคลื่อน

แต่นี้ใจเรามันเคลื่อน เพราะใจเรามันเคลื่อนเอง มันถึงพยายามไป พยายามทำความสงบ
ของใจเข้ามา ถ้าเห็นความเป็นอย่างนี้ขึ้นมา นี่คือทฤษฎี ทฤษฎีจากผู้ที่ปฏิบัติ จากใจดวงหนึ่ง จาก
ใจดวงที่ปฏิบัติแล้ว จะส่งมอบให้อีกใจดวงหนึ่ง แต่ใจดวงที่ปฏิบัติแล้วนี้ มันก็เข้าใจตามทฤษฎี
นั้นหมด เห็นใหม่ กิริยาของธรรมไม่ใช่ธรรม พระไตรปิฎกทั้งตู้นี้เป็นกิริยาของธรรม แต่ใจของ
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ไม่เคลื่อน แต่กิริยานี้เป็นการเคลื่อนไป เคลื่อนเพื่อ
ทวนกระแส

ความรู้ของเราเหมือนกัน มันก็ทวนกระแสเข้าไปตลอด ทวนกระแสเข้าไป เพื่อจะจับ
ต้องสิ่งนั้นเข้าไป นั่นนะกิริยาของธรรม มันถึงเป็นทฤษฎีที่ว่า เราจะต้องทำให้เป็นปัจจัยตั้งจำเพาะ
ใจของเรา ถ้าเราทำเป็นปัจจัยตั้งจำเพาะใจของเรา เราจะรู้ขึ้นมาตามความเป็นจริงของเรา ถ้าเรารู้
ขึ้นมาตามความเป็นจริงของเรานี้ สมบัติเกิดขึ้นจากเรา ความสุขจะเป็นของเราขึ้นมาได้เป็นตาม
ความเป็นจริง ความสุขของเรา

ความสุขของเรากับความทุกข์ของคนอื่นคนละอันกัน ความทุกข์ของเรากับความสุขของคนอื่น เห็นไหม ความทุกข์เป็นของเรา ความสุขเป็นของคนอื่น เขามีความสุขของเขา ๆ นี้ ความคิดของกิเลสมันคิดอย่างนั้น

เวลามีความสุขขึ้นมามันพอใจชั่วคราว แล้วมันก็เป็นอนิจจัง มันต้องย้อนออกไปแสวงความทุกข์ สุขเกิดขึ้น สุขตั้งอยู่ แล้วสุขต้องดับไป มันต้องสุขดับไป มันก็เป็นความทุกข์ขึ้นมา ความทุกข์ขึ้นมา เกิดขึ้นเห็นไหม เวลาทุกข์เกิดจากคนอื่นนี่ เรามองแล้วเราไม่เจ็บปวดแสบร้อน แต่ถ้ามันเกิดกับเรานี่จะเจ็บปวดแสบร้อนในหัวใจของเรา นั่นนะมันเกิดขึ้นมาจากนี้ ความทุกข์จากภายใน

ฉะนั้นมันเป็นกิเลสของใคร คนนั้นต้องชำระกิเลสของตัวเองนั่น ตัวกิเลสของใจของตัวเองเป็นผู้ชำระกิเลสเท่านั้น เป็นผู้พยายามปลดปล่อยออกจากใจ กิเลสของคนอื่นเป็นกิเลสของคนอื่น นั่นนะเป็นปัจจัยตั้งของใจดวงนั้น ใจดวงนั้นถึงเป็นประโยชน์กับสัตว์โลก

นี่สมบัติของโลกเขา ใจสมบัติมีค่าที่สุด สิ่งอื่นนั้นไม่มีค่าเท่ากับดวงใจนะ ดวงใจจะมีความสุขความทุกข์นี้ดวงใจจะมีความสุขความทุกข์มาก สิ่งนั้นเป็นเครื่องอยู่อาศัยเฉย ๆ ถ้ามีความสุขอยู่ที่ไหนมันก็มีความสุข แต่ถ้ามีความสุขขึ้นมา อยู่บนกองเงินกองทอง อยู่บนสมบัติมหาศาลมันก็มีทุกข์ขึ้นมาในใจดวงนั้น ใจดวงนั้นมีแต่ความทุกข์ ทุกข์ในใจดวงนั้น เพราะใจดวงนั้นมันเร่าร้อนในใจดวงนั้น สมบัติมันไม่มีชีวิต สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้มันไม่มีชีวิต มันมีชีวิตเพราะใจเท่านั้นมันมีชีวิต

แล้วเวลามันตายไป เห็นไหม มันตายไปนี่มันแค่เปลี่ยนสภาวะเท่านั้น มันไม่ได้ตายจากสิ่งสภาวะนั้นไปหรอก มันแปรสภาพของมันไป แล้วมันก็ไปเกิดใหม่ ไปเกิดใหม่มันก็ไปทุกข์อย่างเก่า ๆ ฉะนั้นเราต้องกำจัดที่นี้ ถ้ามันมีกรรมะในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนแล้วที่นี้ เราชำระที่นี้ได้มันก็เป็นประโยชน์กับเราที่นี้ ถ้าเราชำระของเราที่นี้ไม่ได้ มันจะเป็นไป

มันถึงว่าชำระที่ปัจจุบันนี้เท่านั้น ถ้าอดีตอนาคตชำระกิเลสไม่ได้ คาดหมายไม่ได้เลย เพียงแต่ว่าตอนนี้เราไม่สามารถทำได้เราก็อาศัยอามิสทาน เห็นไหม ทานอันนี้คาดหมายไป เพื่อจะไปหาคุณงามความดีข้างหน้า เพื่อหาคุณงามความดีข้างหน้าของเราในอนาคตเท่านั้น เพราะว่ามันเป็นไปธรรมดา เราอยู่ในทฤษฎีอยู่แล้วนี่ว่ามันเป็นไปในอนาคต อนาคตต้องหมุนไป แล้วเราอยู่ในปัจจุบันไม่ได้ มันก็หวังอนาคต หวังพึ่งอนาคต หวังอนาคต

นี่มันเคลื่อนไปหมดเลย เคลื่อนจากข้างนอก เคลื่อนจากข้างใน เคลื่อนไปหมด แล้วเราจะมีความสุขจากที่ไหน หาความสุขหาไม่เจอนะ หาข้างนอกหาไม่เจอ หาขนาดไหนหาไม่เจอ เห็น้อยยากขนาดไหนหาไม่เจอ แล้วเวลาตายไปนี่มันจะมีแต่ความว่าเหว่ ความว่าเหว่นะ ความอาลัย อารมณ์นะ แล้วถึงตอนนั้นแล้วจะว่า เราอาลัยอารมณ์ในชีวิต อาลัยอารมณ์ในทุกอย่าง แล้วเราก็ต้องพลัดพรากจากไป ต้องพลัดพรากจากสิ่งนั้นไปโดยธรรมชาติของมัน

สิ่งนั้นจะอยู่กับเราไม่ได้หรอก มันเป็นธรรมชาติ เป็นความจริง สิ่งที่เป็นความจริงในเรื่อง สัจจะ ความจริงภายนอก กับอริยสัจจะความจริงภายในหัวใจ สัจจะภายนอก เห็นไหม สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สสารนี้แปรสภาพทั้งหมดไม่มีอะไรคงที่เลย มันก็แปรสภาพไปของมันตลอดไป แต่สสารของใจ เห็นไหม มันแปรสภาพไป มันก็แปรสภาพเป็นสถานะ เป็นภพ เป็นชาติ เป็นภพเป็นชาติไปเรื่อย ๆ ภพชาติไหนล่ะ

คูสิ คูสัตว์มันเกิดมานี้ชีวิตมันสั้นมาก เห็นไหม ชีวิตของสัตว์บางตัวนี่ชีวิตสั้นมาก แล้วมันก็ต้องตายไป มันก็เป็นภพชาติหนึ่ง ๆ มันเกิดตายเหมือนกัน มันทุกข์มีความกังวลเหมือนกัน เวลาสัตว์มันจะตาย เห็นไหม ถ้าสัตว์ที่มันมีดวงตา เราดูดวงตามันเศร้าสร้อยสิ มันเรียกร้องความช่วยเหลือนะ มันเรียกร้องความช่วยเหลือทุกอย่างเลย แต่มันก็ต้องตายไปโดยสภาวะของมัน โดยสภาวะของกรรมไง

ไอ้เราก็เหมือนกัน เราก็ต้องตายไป แต่เป็นสัตว์ที่มีปัญญา สัตว์ที่มีปัญญาสร้างบุญกุศลได้ สร้างความคิดได้ สร้างความสะสมของใจได้ สร้างบุญกุศลของเราไปได้ นี่เป็นบุญพาเกิดพาตาย เราจะไปในอนาคตเราก็ต้องมีบุญพาเกิดพาตาย ศาสนานี้สอน สอนตั้งแต่ว่าเราจะเอาอะไรเป็น

เครื่องอยู่ ฟุ้งพาอาศัยไปกับใจของตัวเองลงไป แล้วมันถึงที่สุดแล้วมันจะเอาอะไรเป็นเครื่องอยู่กับใจ เห็นไหม

ถึงที่สุดแล้วไม่มีอะไรเป็นเครื่องอยู่กับใจ ใจเท่านั้นเป็นเอโก ชัมโม ใจนี้เป็นหนึ่ง ใจนี้ฟุ้งพาอาศัยใจของตัวเองได้ ใจตัวเองเป็นใจของตัวเอง ไม่มีสิ่งใดต้องเป็นที่อาศัย มันถึงจะเอาเป็นเครื่องอยู่ของมันได้ นั่นนะถึงจะเป็นประโยชน์กับตัวเองโดยสมบูรณ์ เอวัง